

Promišljajući o sudbini hrvatskog naroda u obnovljenoj jugoslavenskoj državi pod komunističkom vlašću, Maček je isprva držao da bi tu zajednicu trebalo, naravno bez komunista, urediti onako kakao se to započelo 1939. u doba ustave Banovine Hrvatske. Potkraj je života promijenio mišljenje i zalagao se za konfederalno uređenje Jugoslavije u kojoj bi svaka nacionalna država živjela svojim samostalnim životom, a samo bi se neki najnužniji zajednički interesi uredili konfederalnim ugovorom. U tom je smislu Maček, kako to naglašava dr. Perić, zagovarao samostalnu hrvatsku državu. Zanimljivo je, a to dr. Perić posebno ističe, da je Maček u svojim izjavama izražavao uvjerenje da će hrvatski narod doći do svoje samostalnosti, ali da on to ne

će dočekati. To se predviđanje pokazalo točnim. Trideset i dvije godine nakon Mačekove smrti njegovi su zemni ostaci iz Sjedinjenih Američkih Država preneseni u suverenu Republiku Hrvatsku.

Politička biografija dr. V. Mačeka izišla ispod pera dr. Ive Perića još je jedan dragocijeni kamenčić u mozaiku hrvatske političke povijesti minuloga stoljeća.

• Zlatko MATIJEVIĆ

¹ Ivo PERIĆ, *Ante Trumbić na dalmatinskom političkom poprištu*, Muzej grada Splita, Split, 1984.

² I. PERIĆ, *Mladi Supilo*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

³ I. PERIĆ, *Ante Radić 1868.-1919. Etnograf, književnik, političar*, Dom i svijet, Zagreb, 2002.

⁴ I. PERIĆ, *Stjepan Radić 1871.-1928.*, Dom i svijet, Zagreb, 2003.

Elisabeth KOVÁCS,
*Untergang oder Rettung der
Donaumonarchie? Die
Österreichische Frage. Kaiser und
König Karl I. (IV.) und die
Neuordnung Mitteleuropas (1916-
1922)*, knj. 1, 800 str., i
*Kaiser und König Karl I. (IV.).
Politische Dokumente aus
internationalen Archiven*, knj. 2, [E.
Kovács, ur.], Böhlau, Köln-Weimar,
2004., 1036 str.

U izdanju ugledne nakladničke kuće Böhlau izašlo je dvotomno djelo o caru i kralju Karlu I. (IV.), [Persenbeug, Donja Austrija, 1887. - Madeira, 1922.], posljednjem vladaru Austro-Ugarske Monarhije, kojeg je zadesila zla sudbina da upokoji svoju nekoć moćnu dinastiju i ukloni je s političke karte Europe. Nestankom višenacionalne Monarhije nije prestalo zanimanje za njezinu prošlost i protagoniste. Iako su mnoge teme o njoj obrađene, ostalo je još dovoljno pitanja koja čekaju svoje odgovore ili nude podlogu za historiografske rasprave. Najnovije djelo o caru Karlu pokušava razotkriti više pojedinosti o razdoblju austro-ugarskog propadanja, a najviše o tome kako je mladi vladar nastojao ispu-

niti svoju državničku zadaću sprječavanjem likvidacije Habsburške Monarhije.

Prva knjiga je autorsko djelo o Karlovoj vladavini i njegovoj sudbini u izbjeglištvu, a druga donosi zbirku od 289 kritički priređenih dokumenata. Autorica knjige i priređivačica dokumenta je Elisabeth Kovács (rođ. 1930.), izvanredna sveučilišna profesorica novije austrijske povijesti na bečkom Sveučilištu, poznata po monografijama *Habsburgische Herrschaft in Österreich (15.-20. Jahrhundert)* i *Österreichische Niederlande, Josephinismus*. Bila je i članica komisije za Karlovo uzdignuće na čast oltara. Podsjetimo da je papa Ivan Pavao II. beatificirao Karla u rujnu 2004. i time ponovo podsjetio na nekadašnjeg vladara, naravno ponajviše iz crkvene perspektive, odnosno u kontekstu njegovih katoličkih vrлина.

Prva knjiga ima 25 poglavlja. Prva četiri poglavlja opisuju položaj Austro-Ugarske Monarhije u ljetu 1916. i posljednje dane cara i kralja Franje Josipa I. Prema autoričinu shvaćanju glavna su obilježja austro-ugarske politike do Karlovog nastupa na tron bila: kruto održavanje dualističkoga ustrojstva države, oslonac na Njemačku i prejaki utjecaj vojnih krugova. Autorica je podrobno ilustrirala Karlov životopis do stupanja na prijestolje, napose njegovu vojničku izobrazbu. Iz tog se razdoblja ističe znak proročanstva, jer je papa Pio X. još 1910. prigodom posjete princeze Zite, Karlove supruge, izjavio da

će nadvojvoda Karlo biti izravni nasljednik Franje Josipa! (knj. 1, str. 71). Neposredno prije nego što je okrunjen za cara, Karlo je sudjelovao u borbama u Galiciji i na talijanskom bojištu. Nakon smrti dugovječnog Franje Josipa I. postao je 29-godišnji Karlo 21. studenoga 1916. austrijskim vladarem, a 30. prosinca okrunjen je za apostolskog kralja Ugarske. Ugarska krunidba ojačala je sliku o jedinstvenosti Austro-Ugarske Monarhije, ali je istodobno blokirala mogućnost ustavnih promjena u Monarhiji. Karlo je preuzeo vlast u trenutcima kada je država bila u teškom položaju, izazvanom iscrpljujućim ratnim djelovanjima. Samo je na ratištima do kraja 1916. izgubljena skoro trećina oružanih snaga (2, 8 milijuna vojnika), dok su se u Monarhiji pojavili ozbiljni znakovi gladi i poteškoće s opskrbom sirovina. Napeti međunacionalni odnosi bili su samo privremeno zatumljeni. Unutarnji protivnici Monarhije već su se, uz pomoć članica Antante, organizirali u emigraciji. U tom kontekstu autorica je osobitu pozornost posvetila radu čeških emigranata — četrnaesto poglavlje knjige naslovljeno je «Češka veleizdaja» — koji su otpočeta bili zagovornici raspada Monarhije, čime su načelno odbacivali i rasprave o njezinoj federalizaciji uz argumentaciju da se time samo oduzvlači s okončačenjem rata. S druge strane, ratna situacija nije bila posve nepovoljna, i realno je pružala podlogu za vođenje aktivne diplomacije koja bi habsburškoj kući omogućila opstanak.

Unatoč učestalim ocjenama da je Karlo bio slab vladar, što je zasigurno povezano s činjenicom da nije uspio održati Monarhiju na životu, ipak je razvidno da je pokušavao voditi politiku koja je težila drugačijem ishodu. Nakon dolaska na vlast odmah je promijenio političko i vojno vodstvo Austro-Ugarske Monarhije. Osobno je preuzeo položaj vrhovnoga vojnog zapovjednika i amnestirao političke zatvorenike. Autorica tvrdi da su Karlove političke ideje bile usmjerene prema federalizaciji Habsburške Monarhije i korektno ističe da se neki drugi povjesničari ne slažu s tom ocjenom. U neobjavljenom razgovoru s profesorom F. Foersterom, vođenom u srpnju 1917., vladar je tumačio da «Austrija nije ni njemačka, ni slavenska država» i stoga je najbolje rješene federacija autonomnih država (knj. 2, str. 231). I u nekim drugim izvorima vidljiva je

sklonost prema državnom savezu, ali uz opasku da je tijekom rata i nakon njega Karlo rabio i pojam konfederacije. Autorica ističe da je njemački ministar vanjskih poslova R. Kühlmann u rujnu 1917. prvi put službeno spomenuo preobrazbu Monarhije u Podunavsku konfederaciju («Confédération Danubienne») prigodom rasprave o papinu mirovnom apelu. Prema jednom od planova Karlov cilj je bila izgradnja — *Sjedinjenih Austrijskih Država*. U toj srednjoeuropskoj koncepciji saveza država svoje su mjesto trebale još zauzeti Poljska, Rumunjska, Srbija i Crna Gora. Neki drugi planovi, vezani uz pokušaje uspostave separatnog mira, predviđali su prekid okupacije srbijanske države i njezinu obnovu kao samostalnoga čimbenika međunarodne politike. Nije nevažno istaknuti da je novi vladar pokušao voditi neovisniju politiku u odnosu na Hohenzolleme. Autorica smatra da se Karlo zgrazio nad germanizacijskim tendencijama cara Wilhelma II. i pruskim militarizmom, a njegove ideje o federalizaciji objašnjava usporedbom sa srednjoeuropskim planom Friedricha Naumana, po kojemu bi Habsburška Monarhija postala vazal u njemačkoj sferi moći na području od Berlina do Bagdada.

Najveći dio knjige posvećen je diplomatskoj povijesti. Ovdje valja naglasiti da je autorica istražila vrlo velik broj arhiva u Beču, Grazu, Londonu, Parizu, Vatikanu, Washingtonu, Bernu, Baselu, Bonnu i Koblenzu, što joj je omogućilo da na kompetentan i sveobuhvatan način pristupi analizi diplomatskih zbivanja među zaraćenim stranama ili unutar savezničkih blokova. Svi sugovornici u pregovorima polazili su od pretpostavke prekida rata i načela trajnog mira, ali svaka je strana inzistirala na obrani vlastitih interesa. Ovisno o stanju na bojišnicima raspravljalo se o zaštiti teritorijalnog integriteta ili potencijalno izvedivim promjenama granicama. Minuciozno su opisani službeni i neslužbeni mirovni pokušaji Karla, koji obuhvaćaju i najpoznatiju ponudu mira upućenu protivničkoj strani posredstvom princa Sixtusa Bourbon-Parmskog radi okončanja rata. Princ Sixtus bio je Karlov šurjak, brat carice Zite, i časnik u belgijskoj vojsci, koji je posredovao u tajnim pregovorima između Austro-Ugarske Monarhije i Francuske od veljače do travnja 1917., pri čemu je dobio dopuštenje da prizna francuskoj pravu nad Alsace-

om/Lotaringijom. Francuski premijer Clemenceau je kasnije objavio Karlovo pismo ponude i time zadao ozbiljan udarac ugledu austro-ugarske diplomacije. Prema mišljenju američkoga državnog tajnika R. Lansinga, potez francuskog »Tigra« koji je izazvao »Sixtus aferu«, bacio je Austriju posve u ruke Njemačke što je bio »an example of stupid diplomacy« (knj. 2, str. 343). Propast pregovora mogao je Karla samo usmjeriti prema Wilhelmu II., što je pokazao sporazum o političkom, vojnom i gospodarskom savezu između Austro-Ugarske Monarhije i Njemačke iz Spa (svibanj 1918.). Važnu ulogu u potkopavanju Karlovih napora imao je austro-ugarski ministar vanjskih poslova grof Ottokar Czernin koji je, prema dr. Kovács, radio protiv vlastitog cara kada se zalagao za čvršće austro-ugarsko povezivanje s Njemačkom. Knjiga se bavi i s mnogim drugim pokušajima pregovaranja oko mira. Temeljito su pretreseni Karlova potpora mirovnoj noti od sedam točaka pape Benedikta XV. iz kolovoza 1917., pregovori između vladareva pouzdanika grofa Revertere-Salandra i majora Abela Armanda, razgovori iz prosinca 1917. u Švicarskoj između britanskog izaslanika Jana Christiana Smutsa s austro-ugarskim veleposlanikom grofom Albertom Mensdorffom te kontakti s početka 1918. između Karlova povjerenika profesora Heinricha Lammacha i emisara američkog predsjednika profesora Georga Herrona, koji su isto tako bili potaknuti pitanjem prekida rata i novim uređenjem geopolitičke slike srednje i jugoistočne Europe nakon okončanja rata. Uz to, temeljito su obrađeni mirovni ugovori iz Brest-Litovska i Bukurešta, koji su definirali odnos prema europskom Istoku, pri čemu je istaknuto da je riječ o njemačkom diktatu s kojim se Karlo nije slagao, ali ih je *nolens volens* morao poduprijeti zbog podređenog položaja. Brojni Karlovi pokušaji imali su podlogu u činjenici da članice Antante dugo vremena nisu razmišljale o rušenju Austro-Ugarske Monarhije i da su očekivale dugotrajniji otpor Centralnih sila. Kada je došlo do raspada Carske Rusije i dolaska boljševika na vlast, mnogi zapadnoeuropski diplomati razmišljali su upravo o konsolidaciji Habsburške Monarhije: pritom valja uzeti u obzir i polazište o poticanju nužne protuteže Njemačkoj u srednjoj Europi. Autorica je mišljenja da su otpori Antante i Nje-

mačke glavni krivci za neuspjeh mirovnih pregovora, a nije se ustručavala ni kritički se osvrnuti na ulogu dijela slobodnog zidarstva koje se zalagalo za uništenje Austro-Ugarske Monarhije. Potonja kritika temelji se na analizi više dokumenata francuskih masona. Smrtni udarac Dvojnoj Monarhiji označio je prema njezinu mišljenju Wilsonov govor, održan 4. srpnja 1918. uz Washingtonov grob na Mount Vernonu, neposredno nakon bitke na Piavi, kada je američki predsjednik objavio plan o nužnom oslobođenju ugnjetenih naroda i pozvao ih na revoluciju (knj. 1, str. 432). Time je pobjednička strana ugradila u svoje ratne ciljeve i razbijanje Monarhije. S druge strane, i razvoj unutarnje politike vodio je prema propasti. Posljednji Karlov pokušaj s Listopadskim manifestom došao je prekasno i više nije mogao utjecati na uklanjanje protuhabsburškog raspoloženja. Centrifugalne silnice su prevladale. Poraženi Karlo je abdicirao 11. studenoga.

Kao što i doliči knjizi koja ima biografske pretenzije, autorica se nije sustegnula od ocjenjivanja Karlove ličnosti. Čitatelj na stranicama knjige otkriva da je u svjetonazorskom smislu Karlo bio izraziti katolik. Smatrajući da je *advocatus et defensor ecclesiae* odupirao se protucrkvanim djelovanjima i ustrajno se zalagao za konzervativne ideje. Za plavoookog vladara papa je bio jedini moralni autoritet kojemu se pokoravao (knj. 1, str. 58). Svoj nepristanak na nacionalne odrednice potvrdio je, primjerice, u kritici austrijskih kršćanskih socijala za koje je tvrdio da su previše vezani uz germanstvo, dok je on kao suveren želio biti iznad svih nacija. Pojedini dijelovi knjige ukazuju i na utjecaj supruge Zite, koja je bila sklona članicama Antante, ali se ipak na kraju suprotstavljala Karlovoj abdikaciji: »Niemals kann ein Herrscher abdanken. Er kann abgesetzt, kann seiner Herrscherrechte verlustig erklärt werden. Gut. Das ist Gewalt. [...] Er kann sie verfolgen, je nach Zeit und Umständen — aber abdanken — nie — nie — nie!« (knj. 1, str. 492). Autorica pobija negativne ocjene o Karlovoj osobi, ocjenjujući da su one bile posljedica propagandnog rata. S njemačke strane pisalo se o »izdajniku«, »kukavici«, »slabiću« i »licemjeru«, dok su izvori Antante širili glasine o »pijanici« i »brakolomcu«. Karlovi glavni problemi bili su,

ipak, nedovoljna vladarska praksa i nedovoljno poznavanje ljudskog ponašanja.

Nakon Prvoga svjetskog rata Karlo je uz britansku pomoć otišao u Švicarsku. Tijekom 1920-ih ponovno je postala aktualna ideja o stvaranju neke vrste podunavske konfederacije u kojoj bi se on našao na prijestolju. Plan o konfederaciji zastupan je kao preventivna mjera za izbjegavanje budućih krvavih sukoba na srednjoeuropskom i balkanskom prostoru. I tom je prigodom važnu ulogu odigrao Sixtus Bourbon-Parmski koji je dobio nagovještaj od premijera Aristidea Brianda da se Francuska ne će opirati ponovnoj uspostavi habsburške vlasti. U ožujku 1921. Karlo je stigao u Budimpeštu, gdje mu je regent Horthy trebao predati vlast. Međutim, pritisak vodećih europskih velesila i članica Male Antante spriječilo je mogućnost habsburške restauracije uz diplomatsko obrazloženje da bi se njome ugrozio mir. U listopadu iste godine bivši se vladar vratio u Mađarsku, ali ni tada nije imao uspjeha, jer ga je mađarski Parlament lišio prava na prijestolje. Vezano uz drugi pokušaj restauracije autorica piše da su u nju bili uključeni i hrvatski legitimisti. Vojni plan je predviđao ulazak Karla u Budimpeštu, a zatim bi uslijedile vojne akcije u »Beču, Hrvatskoj, Češkoj i Slovačkoj« radi uspostave »nove Podunavske konfederacije« (knj. 1, str. 609). Odgovornost za akciju u Hrvatskoj preuzeo je general S. Sarkotić, a Karlo je bio uvjeren da mu je pretežna većina Hrvata i bosanskih Muslimana ostala lojalna (knj. 1, str. 513). Nakon neuspjeha, Karlo je deportiran na portugalski otok Madeiru, gdje je i dalje razmišljao o reviziji političkih odnosa na području svoje nekadašnje države.

Obje knjige ne donose previše podataka o Hrvatskoj i njezinim predstavnicima. O »južnoslavenskom pitanju« u sklopu rasprava o državnoj reformi Monarhije autorica vrlo malo raspravlja, a ponuđeni dokumenti ne nude konkretnije prijedloge, osim što bilježe Karlovu sklonost prema reformama. Nešto se više može pročitati o vojničkim potezima feldmaršala Svetozara Borojevića i generala Sarkotića. Na jednome mjestu nalazimo i na podatak da je I. pl. Perčević tijekom Karlovih promjena u vojnome vrhu postao glavnostožerni dopukovnik za »Balkan-Gruppe«. Vrlo se malo spominju istaknuti hrvatski političari. Uzgredno se navode, u vezi

sa »Svibanjskom deklaracijom«, Ante Trumbić, Frano Supilo i Ivan Meštrović, dok se u dokumentima nailazi i na bana Antuna pl. Mihalovića, generala Mihaljevića, Ivicu Franka i Josipa Pazmana. Potonja dvojica frankovačkih pravaša prikazana su u jednoj Karlovoj bilješci kao predstavnici caru lojalnih Hrvata (»kaisertreu Teil der Kroaten«), koji su bili početkom studenoga 1918. u audijenciji kod vladara gdje su se zalagali za samostalnu Hrvatsku unutar krune sv. Stjepana (»ein sehr selbständiges Kroatien unter der Stephanskronen«; knj. II., str. 643). Na kraju, knjiga donosi i Karlovu viziju nove Austrije koja se trebala ostvariti putem nikada pokrenutoga trećeg pokušaja restauracije. Prema njegovim razmišljanjima iz 1922. u sklopu nove Austrije (»österreichische Commonwealth«) bile bi povezane personalnom unijom četiri samostalne zemlje: austrijska carevina, ugarska kraljevina, zemlje krune sv. Vaclava i ujedinjena kraljevstva Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Ilirija sa središtem u Zagrebu (knj. II., str. 816-833). U priloženom opisu posljednji sklop bi se sastojao od a) Hrvatske, Slavonije i istarskih Hrvata, b) Dalmacije s »bosanskim, hercegovačkim i hrvatsko-turskim zaledem (Hinterland)«, c) kraljevinom Ilirijom sastojće od kranjskog vojvodstva povečanog celjskim okrugom, Goricom i slovenskim dijelom Istre. Karlo je radi rješavanja statusa Rijeke predlagao održavanje plebiscita.

Ova dvotomna knjiga već je izazvala reakcije, osobito u Austriji, što svjedoči o kontroverznoj posljednjem Habsburga na vladarskom tronu. Oko njega se još uvijek lome koplja: jedna strana misli da je riječ o vladaru izuzetnih moralnih vrijednosti, dok druga želi tematizirati protumodernu narav propaloga vladara. Karlov najstariji sin i angažirani paneuropejac Otto von Habsburg izjavio je na predstavljanju knjige da se njome »ponovo uspostavlja povijest«, a zanimljiva je i njegova ocjena da autorica nije pokušala »mrtve obraditi psihijatrijski«, nego se bavila prikupljanjem i raščlambom izvornih dokumenata. S druge strane, pojedini povjesničari istaknuli su pitanje odgovornosti mladog vladara, ujedno i vrhovnog zapovjednika vojske, zbog toga što je austro-ugarska vojska koristila iperit u listopadu 1917. na bojišnici oko rijeke Soče/Isonzo (dvanaesta bitka). Po njima je očito bila prevladavajuća sporna ratna taktika u odnosu na

zalaganje za mir. Dr. Kovács tvrdi da odgovornost treba tražiti u 14. njemačkoj armiji i njezinu zapovjedniku Ottu von Belowu koji je bio nadređen austro-ugarskim vojnicima. Nije na odmet istaknuti da je francuska vojska prva upotrijebila otrovne plinove (kolovoz 1914.), da je u borba na sočanskoj bojišnici talijanska strana prva krenula s plinovima (peta bitka), nakon čega je i Franjo Josip I. odobrio napad s otrovnim plinom, i da je tek Ženevski protokol iz 1925. zabranio korištenje bojnih otrova u ratu. Kod kritičara nije posve jasno zašto pokušavaju prosuđivati postupke iz Prvoga svjetskog rata kroz suvremene naočale, zašto ne uzimaju u obzir sve okolnosti koje utječu na ponašanje vladara tijekom rata i zašto se s predrasudama čude Karlovu otporu »boljševicima, ateistima, nacionalistima i masonima«, kada je doista bila riječ o skupinama protivnih svjetonazora, a kod branitelja se previše ističe nostalgičarski pogled na prohu-

jalo vrijeme i izostanak spremnosti na preispitivanje svih spornih pitanja.

Unatoč određenoj apologetskoj crti ove knjige možemo zaključiti da je riječ o vrlo vrijednom i iscrpnom djelu koje donosi niz novih dokumenata i opservacija. Novoobjavljeni dokumenti će poslužiti povjesničarima da još više izoštre svoje poglede na mnogobrojna pitanja vezana uz tijek Prvoga svjetskog rata, diplomatsku povijest, pokušaje postizanja mira i stilove državničkog vladanja. Publicist J. Horvat zapisao je knjizi *Prvi svjetski rat* (1967.) da još nisu u cjelini dokumentarno objašnjeni svi tajni razgovori koji su se vodili tijekom rata. Knjige dr. Kovács kvalitetan su prilog osvjetljavanja još uvijek tamom zastrtih događaja iz nedavne europske i svjetske prošlosti, u kojoj su i Hrvati imali svoj udio.

• *Stjepan MATKOVIĆ*

Narodne novine. Zbornik uz 170. obljetnicu neprekinutoga izlaženja 1835.-2005., (Ivan BEKAVAC, ur.), Narodne novine d.d., Zagreb, 2005., 381 str.

Velike su obljetnice uvijek dobra prilika da se u slavljenikovu čast podigne čaša i zaželi mnogo uspjeha u budućnosti, ali i prigoda da se podvuče crta ispod prijednog puta. Sedamnaest desetljeća neprekinutog izlaženja jednih novina rijedak je jubilej ne samo u europskim nego i u svjetskim razmjerima koji ne može ostaviti ravnodušnim nikoga, a ponajmanje one koji znaju važnost suvremenih sredstava priopćavanja. Zagrebačke su »Narodne novine« prešle put koji je bio obilježen revolucijama, svjetskim ratovima te usponima i padovima svjetskih ideologija: fašizma, komunizma i nacionalsocijalizma. Njezini su urednici i suradnici bili ne samo svjedoci nego često i aktivni sudionici turbulentnih promjena političkoga zemljoviđa Srednje Europe u XIX. i XX. stoljeću — od transformacije države Habsburga u dualistički uređenu Austro-Ugarsku Monarhiju do centralističke kara-

đorđevićevske Jugoslavije i ustaške Nezavisne Države Hrvatske, od komunističke jugoslovenske federacije do suverene Republike Hrvatske. Dioničko društvo »Narodne novine«, koje se nalazi u vlasništvu hrvatske države, u želji da na dostojan način obilježi 170-ti rodendan »Narodnih novina«, službenoga glasila Republike Hrvatske, okupilo je respektabilan broj znanstvenika (povjesničara, jezikoslovaca, pravnika i dr.) te bivših i sadašnjih djelatnika da svojim priložima osvijetle neke od najmarkantnijih stranica slavljenikove prošlosti.

Nakon uvodne riječi Zdravka Šimunovića, predsjednika Uprave »Narodnih novina« d. d. i »Predgovora« Vladimira Šeksa, aktualnoga predsjednika Hrvatskog sabora, slijedi opsežna studija Ane i Ive Perića »Narodne novine 1835.-2005. Povijesni prikaz« (s. 21-161). Polazeći od činjenice da su novine u punom smislu riječi zbir informacija o ljudima i događajima koji su oblikovali našu prošlost i zacrtali brojne smjernice naše sadašnjosti i budućnosti, autorski je dvojac, podastirući pred čitateljsku publiku povijesni oris života »Narodnih novina«, s pravom ustvrdio da je »početak njihova izlaženja značio početak borbe za stvaranje moderne hrvatske nacije«.

U prilogu Sande Ham »Uloga Narodnih novina u oblikovanju hrvatskoga književnoga jezika u 19. st.« (s. 165-179) istaknuto je značenje »Narodnih novina« i njihova književnog priloga »Danice« u oblikovanju hrvatskoga standarda. Autorica s pravom ističe da su pravopisno-jezične reforme provedene u »Narodnim novinama« i »Danici« i danas u temeljima suvremenoga hrvatskog jezika.

U članku Mile Mamića »Hrvatsko pravno nazivlje i uloga Narodnih novina u njihovu usavršavanju« (s. 180-186) ukazano je činjenicu da su te novine dale veliki doprinos hrvatskom pravnom jeziku.

Dubravko Jelčić je u svojim, kako sam reče, »fragmentarnim zapažanjima i dojmovima« progovorio o »Narodnim novinama, kakve su nekad bile« (s. 187-191). Njemu je kao »pasioniranom čitaču« upalo u oči da je ta dugovječna hrvatska novina imala i svojih neobičnosti. Naime, u »Narodnim novinama«, svojedobnom službenom listu hrvatsko-slavonske zemaljske vlade, surađivao je i za to dobivao honorare A. G. Matoš — vojni bjegunac, koga je ta ista vlada, silom zakona, progonila. Za tu neobičnost iz povijesti »Narodnih novina« zasluge svakako pripadaju, kako to D. Jelčić naglašava, tadašnjem glavnom uredniku Janku Ibleru.

U prilogu barda hrvatske pjesničke riječi akademika Dragutina Tadijanovića iznesene su neke njegove uspomene na ljude i događaje iz doba kada je radio kao korektor u »Narodnim novinama« (s. 197-200).¹

U članku Petra Klarića »Ignorantia iuris nocet« (s. 203-204) ukazano je na brojna izdanja pravne literature u nakladi »Narodnih novina d. d.«.

U prilogu Duške Šarić »Nastanak hrvatskog ustava« (s. 205-214) sažeto je prikazan proces nastajanja hrvatskog Ustava (1990.).

Zvonimir Šeparović je u članku »Narodne novine — čuvar hrvatskoga jezika i zakona« (s. 215-222) ukazao na činjenicu da su »Narodne novine«, bez dvojbe, »dokazana, značajna stara državna nacionalna institucija«.

Pero Jurković je ukratko podsjetio na svoju suradnju s uredništvom »Narodnih novina« glede objavljivanja stručne literature iz područja eko-

nomije — »Prva cjelovita teorija ekonomske analize« (s. 223-224).

»Narodne novine d. d.« u 90-im godinama prošlog stoljeća u svoj izdavački program uvršćuju i nekoliko naslova s područja historiografije. O tome govori prilog Luje Margetića »Moji radovi o ranoj hrvatskoj povijesti i Narodne novine« (s. 225-226).

Zoran Jašić je ukazao na »Narodne novine« kao na jednu od »najznačajnijih institucija u novijoj hrvatskoj povijesti — »Narodne novine — jedan od najvažnijih segmenata institucionalne strukture« (s. 227-228).

Jadranko Crnić se osvrnuo na ulogu »Narodnih novina« kod izdavanja pravnog časopisa »Naša Zakonitost« — »Skica za povijest časopisa (Naša Zakonitost« (s. 229-240).

Na stranicama od 243. do 310. objavljeni su prilozi djelatnika »Narodnih novina«: Ilija Prlina (»Ponovno uzdizanje Narodnih novina 1957.-1991.«), Stanislav Pavić (»Ratne godine«), Katarina Fuček (»Temeljita preobrazba poduzeća«), Petar Piskač (»Narodne novine postaju dioničko društvo«), Slavko Šarec (»Četrdeset godina u Narodnim novinama«), Srećko Frinčić (»Složili smo računalo Narodnih novina« i »Trgovačka djelatnost Narodnih novina d. d.«), Nikola Cota (»Cijeli radni staž u Narodnim novinama«), Slavica Banić (»Pravne učinke proizvode samo objavljeni propisi«), Dražen Božić (»Nakladnička djelatnost Narodnih novina d. d.«), Branka Morić (»Tiskara Narodnih novina d. d.«) i Ivo Šakanta (»Stručne službe Društva«).

Goranka Mitrović je, kao dodatak Zborniku, izradila »Popis knjiga koje su objavili nakladnici Narodnih novina 1838.-2005.« (s. 313-375).

Baština obvezuje!

• *Zlatko MATIJEVIĆ*

¹ Tekst je preuzet iz III. sveska Tadijanovićeve knjige *O svojim i o sebi*, Zagreb, 2002., s. 291.